

Brachytron pratense

Glassnijder

De glassnijder heeft een opvallend behaard borststuk, maar lijkt overigens veel op de paardenbijter. De glassnijder is de vroegst in het jaar vliegende soort van de familie Aeshnidae. Vooral in laagveengebieden kunnen in mei grote aantallen vliegen. De mannetjes vliegen laag over het water langs rietkragen en andere hoge oeverplanten, waartussen ze naar vrouwtjes zoeken. In grote delen van Europa is de soort schaars. Daarom zijn de Nederlandse populaties van groot belang.

Biotoop

De glassnijder vliegt bij helder, matig voedselarm tot voedselrijk water met een goed ontwikkelde, vaak hoge en gevarieerde oever- en watervegetatie. De meeste vindplaatsen hebben bos in de directe nabijheid. Hij heeft een voorkeur voor wateren van minder dan tien meter breed (HÖPPNER 1994). De hoogste aantallen zijn te zien in laagveenmoerassen (bijvoorbeeld bij verlandende petgaten, poelen in trilveen, kwelsloten) met een hoge en structuurrijke oever- en watervegetatie. Op de oever groeien planten als egelskop (*Sparganium* sp.), lisdodde (*Typha* sp.), biezen (*Scirpus* sp.), moerasvaren (*Thelypteris palustris*) en riet (*Phragmites australis*), in het water fonteinkruiden (*Potamogeton* sp.) en blaasjeskruid (*Utricularia* sp.). Minder gunstig biotoop in laagveengebieden bestaat uit open water met een rietkraag – hier patrouilleren wel mannetjes, maar de dichtheden zijn laag. Voortplanting is bij deze rietkragen niet aange-

toond, wel bijvoorbeeld in dicht begroeide greppels (DE GROOT 1995, 1997B, RAAIJMAKERS 1997). Buiten de laagveenmoerassen wordt de soort in lage dichtheid gevonden in leemputten, wielen, plassen, sloten, mesotrofe vennen en incidenteel langs kanalen. In de duinen is voortplanting vastgesteld bij kwelplassen met een goed ontwikkelde vegetatie van bijvoorbeeld grote lisdodde (*Typha latifolia*) en paddenrus (*Juncus subnodulosus*), bij plassen met planten als lidsteng (*Hippuris vulgaris*) en aarvederkruid (*Myriophyllum spicatum*) en bij een waterwinkanaal (WASSCHER & VAN VELZEN 1998). Er zijn ook waarnemingen van *B. pratense* bij zwak stromend water. Zure, voedselarme vennen worden gemedend. Op zandgronden is de aanwezigheid van een minstens vijf centimeter dikke laag organisch materiaal op de bodem van belang (HÖPPNER 1994). De soort komt ook voor in stedelijk gebied (KETELAAR 1997B).

Levenswijze

Eieren en larven

De eitjes worden afgezet in drijvende of in het water staande, halfvergane stengels van planten als riet, lisdodde en biezen. Jonge larven leven tussen de wortels van waterplanten en bomen, oudere larven zitten in de hogere waterlagen, waar ze zich vasthouden aan wortelende en drijvende plantendelen. Bij verstoring houden larven zich dood, waardoor het moeilijk is om ze tussen het plantenfval te ontdekken. Larvenhuidjes worden meestal gevonden in de oevervegetatie, vaak onder bomen, op gele lis (*Iris pseudacorus*), op zeggen (*Carex*) en soms op grassen. Hoewel er larvenhuidjes gevonden zijn in de oevervegetatie van wateren met krabbescheer (*Stratiotes aloides*), zijn ze nooit op krabbescheer zelf gevonden (GEIJSKES & VAN TOL 1983, DE GROOT 1995, 1997A, MERRITT ET AL. 1996, ROBERT 1959, WESENBERG-LUND 1913).

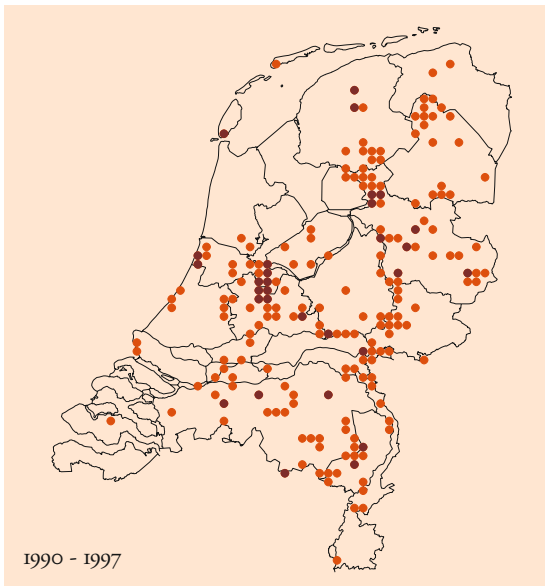
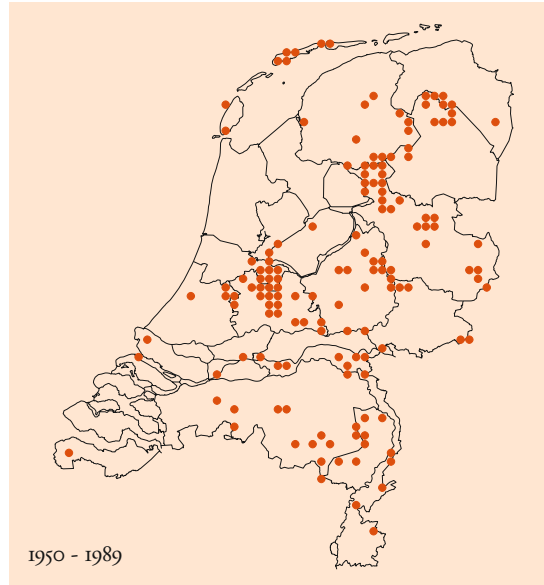
Imago's

Jonge imago's jagen op zonnige en beschutte plaatsen langs bosranden, houtwallen en boven hooi- en graslanden in de buurt van water. De vrouwtjes blijven deze biotoop trouw als ze geslachtsrijp zijn, mannetjes verhuizen dan naar water met een hoge oevervegetatie van zeggen, riet en lisdodde. *B. pratense* jaagt gedurende kortere periodes dan andere glazenmakers. Tussendoor rusten ze vaak op struiken en bomen, vooral bij lagere temperatuur (GEIJSKES & VAN TOL 1983, PETERS 1987). De mannetjes vliegen vrij opvallend laag over het water op zoek naar vrouwtjes. Ze mijden wateren in een ver verlandingsstadium, waar open water schaars is.

Hoewel de mannetjes soms een territorium bezetten, zijn ze niet uitgesproken agressief tegenover sexegenoten of andere libellen (HÖPPNER 1994). Als het mannetje een vrouwtje ontdekt, wacht hij tot ze opvliegt om haar vervolgens vast te grijpen en te paren. Ook eiafzettende vrouwtjes kunnen gegrepen worden. De paring vindt vaak plaats op bomen of struiken, maar ook in de hoge oevervegetatie. Het vrouwtje zet haar eitjes af zonder begeleiding van het mannetje.

Mannetje

Begeleidende soorten

Alledaagse begeleiders

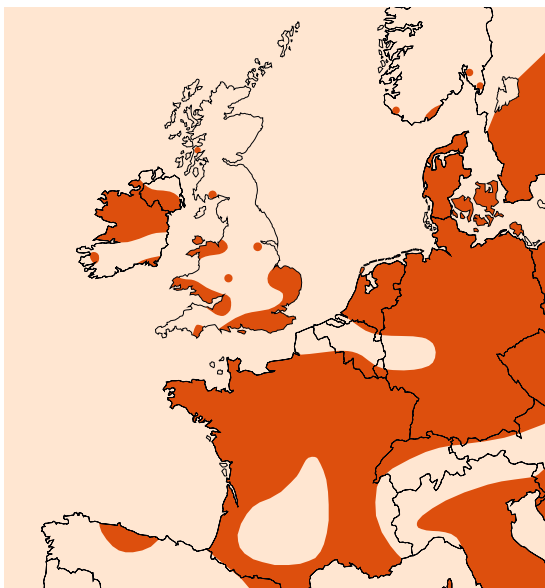
	Trefkans (%)
<i>Ischnura elegans</i>	90
<i>Orthetrum cancellatum</i>	78
<i>Coenagrion pulchellum</i>	73
<i>Aeshna mixta</i>	63
<i>Erythromma najas</i>	62
<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	62
<i>Sympetrum sanguineum</i>	61
<i>Libellula quadrimaculata</i>	59
<i>Aeshna grandis</i>	53
<i>Lestes viridis</i>	51
<i>Sympetrum vulgatum</i>	51

Karakteristieke begeleiders

	Gedeelde hokken	Overlap (%)
<i>Aeshna isocetes</i>	140	24
<i>Cordulia aenea</i>	162	21
<i>Coenagrion pulchellum</i>	289	17
<i>Libellula fulva</i>	74	16
<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	245	14
<i>Erythromma najas</i>	246	14
<i>Aeshna grandis</i>	208	13
<i>Libellula quadrimaculata</i>	233	13
<i>Sympetrum flaveolum</i>	134	9
<i>Coenagrion puella</i>	194	9

Biotoop

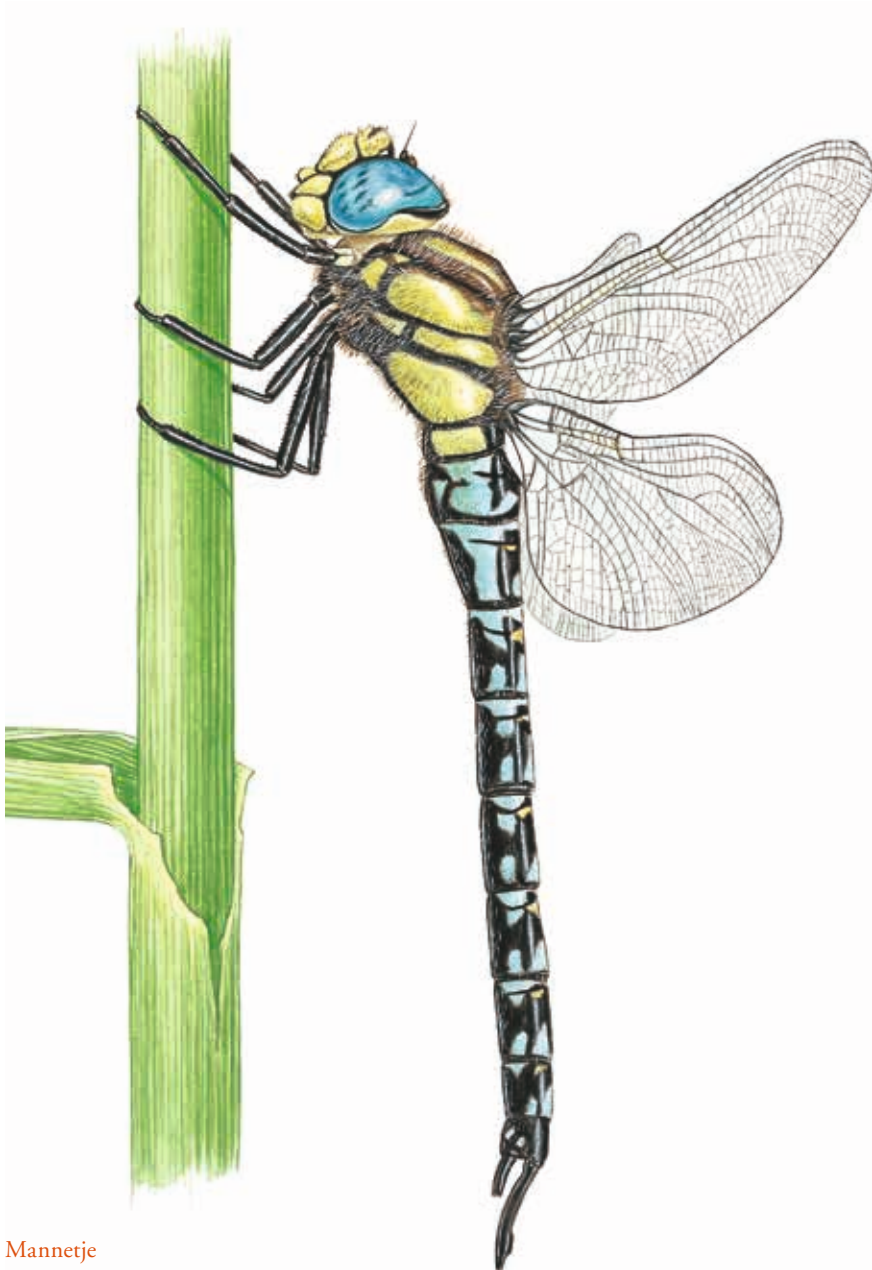
Optimaal: laagveenmoeras
Suboptimaal: duinplassen; plassen, kanalen en afgravingen; vennen

Brachytron pratense - glassnijder

	voor 1950 algemeen	1950 - 1989 algemeen	1990 - 1997 vrij algemeen
atlasblokken	80	149	198
km-hokken	100	251	396

Rode Lijst kwetsbaar

Mannetje

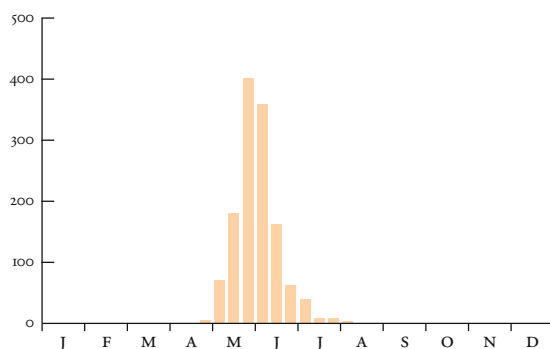
Vliegtijd

Voorjaarsoort

Hoofdvliegtijd: eind mei
t/m begin juni

Vroegste datum: 22 april

Laatste datum: 7 augustus

Fenologie

Na drie tot vier weken komen de eieren uit. De larven ontwikkelen zich traag, waarschijnlijk overwinteren ze doorgaans drie maal (SCHIEMENZ 1953). Onder bepaalde omstandigheden kan de levenscyclus ingekort worden tot een jaar, zoals in vijvers die visloos (geen tijd verdoen met verstoppert voor predators), voedselrijk (snelle groei mogelijk) en klein (hogere temperatuur) zijn (HOLMES 1984). De laatste verse individuen zijn midden juni gezien. De glassnijder is de eerste glazenmaker die in het voorjaar tevoorschijn komt. Het is een typische voorjaarsoort met een korte hoofdvliegtijd van eind mei tot begin juni. Voortplantingsactiviteit is waargenomen tussen begin mei en begin juli.

Begeleidende soorten

De begeleidende soorten weerspiegelen de voorkeur voor laagveen van *B. pratense*. In meer dan de helft van de gevallen wordt ook *Coenagrion pulchellum*, *Erythromma najas*, *Pyrrhosoma nymphula*, *Aeshna grandis* en *Libellula quadrimaculata* gevonden. Ook *Aeshna isocetes*, *Cordulia aenea* en *Libellula fulva* vertonen grote overlap.

Verbreidingsvermogen

De glassnijder is redelijk mobiel en waarschijnlijk goed in staat om geschikte biotoop te koloniseren.

Areaal

De glassnijder heeft zijn areaal in Europa en Klein-Azië, oostelijk tot aan de Oeral en zuidelijk tot rond de Zwarte en Kaspische Zee. De soort is niet bekend uit Noord-Afrika. Van Spanje zijn slechts enkele vondsten bekend en in Italië komt hij hoofdzakelijk in het noorden voor. In Noord-Europa bereikt *B. pratense* het zuiden van Zweden en Finland. Op enkele meldingen uit Griekse gebergten na is de soort niet of nauwelijks bekend in berggebieden. In Groot-Brittannië komt hij vooral in het zuiden voor, en dan met name in kustgebieden. Ook in het westen van Schotland zijn populaties gevonden. In Ierland is hij over het hele land verspreid. In Frankrijk is de glassnijder vrij algemeen, maar in het zuiden zeldzamer. De Duitse verspreiding concentreert zich in de lagere delen van het land en rond rivierdalen; in Zuid-Duitsland is hij zeldzaam en in het gehele land geldt hij als bedreigd. Ook in België, waar de soort na een sterke achteruitgang alleen nog langs de grens met Noord-Brabant en op vier Waalse locaties voorkomt, wordt hij met uitsterven bedreigd. Luxemburg kent maar één populatie.

Verspreiding in Nederland

De glassnijder is in heel Nederland aangetroffen, maar het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de laagveengebieden van de Vechtstreek en Noordwest-Overijssel. Verder komt de soort verspreid voor op de hoge zandgronden, in het Rivierengebied en in de duinen. Op de hoge zandgronden is hij gebonden aan vennen, plassen en kanalen. Recente vondsten van de Veluwe ontbreken. In het Rivierengebied komen plaatselijk hoge aantallen voor, bijvoorbeeld in de Sliedrechtse Biesbosch. In de duinen komt hij in lage aantallen voor, vooral in de Zuid-Hollandse duinen en de

Amsterdamse Waterleidingduinen. In andere duingebieden is de soort wel waargenomen, maar ontbreken bewijzen van voortplanting. Van de duinen op de Waddeneilanden zijn gegevens uit het voorjaar schaars; mogelijk zijn daar populaties over het hoofd zijn gezien.

De verspreiding van voor 1990 laat ongeveer hetzelfde beeld zien als die van na 1990. Waarnemingen in de duinen van Noord- en Zuid-Holland ontbreken vrijwel in de periode 1950 tot 1990. Het is onduidelijk in hoeverre de toename in dit gebied het gevolg is van een waarnemerseffect. Wel zijn in deze periode veel waarnemingen verricht op Terschelling. Mogelijk was (is?) hier een populatie. Vermoedelijk was de soort in de duinen achteruitgegaan door verdroging, als gevolg van de onttrekking van drinkwater. Verandering in het beheer daar kan de recente toename verklaren.

De glassnijder vliegt vroeg in het jaar en gedraagt zich onopvallend, zeker voor een glazenmaker. Waarnemingen in mei van *Aeshna mixta*, die immers pas na mei begint te vliegen, berusten waarschijnlijk op verwarring met *B. pratense*. Toch geven de kaartjes waarschijnlijk een getrouw beeld van de verspreiding.

Toekomst en bescherming

Het voortbestaan van de glassnijder in Nederland is niet direct bedreigd. De verbetering van de waterkwaliteit van laagveengebieden zal waarschijnlijk een positief effect hebben. Door natuurontwikkeling in de duinen en het Rivierengebied ligt het in de verwachting dat de soort zich hier in de toekomst zal uitbreiden. Een beter beheer van stadsvijvers kan nieuwe mogelijkheden voor de soort binnen de stad creëren.

SUMMARY

Brachytron pratense is a common species. It is especially abundant in fenlands. It is also found at mesotrophic lakes, well-vegetated canals and oxbows along the large rivers. Overall the species has shown no decline, but it is likely to have decreased locally due to acidification and eutrophication. It became very rare in the coastal dunes in the 1970s and 1980s due to the extraction of drinking water, but recent changes in water management appear to have induced an increase of the species there. Despite being common, the species is classified as vulnerable on the Red List.